

Az őszi időjárás kellemetlen, ezért könnyen meg lehet fázni. Kovács megbetegedett, tehát nem jöhetett iskolába. Csányi jelentette, így értesültünk róla. Kovács orvosságot vett be, ennélfogva meggyógyult. Az orvosság használt, ennek következtében újból jöhetett iskolába.

Szántó Lőrinc.

Német nyelv.

A szójegyzék vezetése.

A gyakorlati nyelvtudást elsősorban mint készséget kell felfognunk. Ez a készség szókinccsével és kifejezési formáival az adott helyzetben gyorsan és biztosan rendelkezésünkre kell hogy álljon. A folyékony beszéd mint gyakorlati készség nem logikai folyamatként épül fel a nyelvhasználat pillanatában, hanem spontán születik meg valamiféle érzés, vagy hangulat hatása alatt, s szinte önkénytelenül választja meg a kifejezésnek azt a formáját, amelyet a nyelvérzék diktál. Beszéd közben nem gondolunk sem nyelvtani szabályra sem szókinccsre, mindkettőnek beidegzett készségként használatra készen kell állnia.

A gyakorlati nyelvtudás legfontosabb előfeltétele tehát a szókinccsnek tökéletes birtoklása. Biztos szótudás nélkül nincsen beszéd, ezért az alábbiakban arról akarok szólni, hogy a polgári iskolai német nyelvtanulás során a tanulók értelmi fokához illeszkedve, s az öntevékenység elvét szem előtt tartva, milyen fokozatosan felépítendő eljárással vezessük a gyermekeket a biztos szótudás felé. Itt is három fokot kell megkülönböztetni: előkészítő fokot, kezdő fokot és haladó fokot.

1. Az előkészítő fokon, ahol sem írás sem olvasás nincsen, ahol a cél a hallás és a beszélőszervek behangolása; nincsen kimondott szótanulás sem. Nincs is rá szükség, mert itt olyanformán adjuk át a nyelvet a gyermeknek, mint ahogyan azt a kisgyermek kapja a természetes nyelvtanulása folyamán, t. i. nem elszigetelt szavak, hanem egységes egészet kifejező rövid mondatok alakjában. Ezen a fokon a figyelem nem a szavakra, hanem a mondat tartalmára irányul. A mondatot nem a benne előforduló szavak értelmezésével világitjuk meg, hanem

Gouin szellemében közvetlen külső és belső szemlélet útján. A legjobb beszédanyag itt a közvetlen környezetben végrehajtható rövid logikus-kronológikus cselekvéssor. Az ilyen téma cselekvéssel, taglejtéssel és egyéb magyarázó kifejezésekkel kísérve, szóboncolgatás és anyanyelvi közvetítés nélkül is tökéletesen megérthető. Ilyenféle beszédgyakorlatokat minden tankönyv első leckéiből lehet kialakítani, mert hiszen minden tankönyv külső szemléleti anyaggal kezdi a nyelvtanítást. Az ilyen közvetlenül szemléltetett beszédgyakorlatokhoz nem kell szómagyarázat, mert a taglejtés és a cselekvés önmagát magyarázza. A külső szemléletet nyomban követi a belső szemléltetés, ami abból áll, hogy a tényleges cselekvés elhagyásával pusztán belső elképzelés útján mondjuk el a mondatsort logikus és időrendi egymásutánban. Ez az első lépés a folyékony beszédképesség elsajátítása felé. Szóelemzésre itt sincs szükség, mert itt sem a szó, hanem a mondat a primér jelenség. A nyelvtanításnak ezen a fokán a tanítási eljárás tisztára imitatív, vagyis a tanár példája nyomán a tanuló utánozza a hallottakat. Értelemrehatás itt annyiban történik, hogy kérdés-felelet kapcsán különféle átalakításokat eszközölhetünk az elsajátított anyag körében és megfigyeltetünk bizonyos nyelvjelenségeket is pl. névmás, rag, szórend, stb. Ezzel a megfigyeltetéssel, a kérdés-felelet gyakorlással és az átalakításokkal már kilépünk a pusztán utánzási tevékenység köréből, és áttérünk az értelemre támaszkodó s nyelvtannal kapcsolatos nyelvtanulásra. Míg az eddigi munkát a szintézis jellemezte s egységben fogta fel a mondatokat, ezentúl analízáló jelleget ölt a munkánk, s a mondatot felbontjuk elemeire, szavakra, viszonyító elemekre stb. Ezzel aztán áttérünk a nyelvtanulás második fázisára:

2. a kezdő fokra, s ennek egyik leglényegesebb mozzanata a szókezelésre. A gyakorlati nyelvtudás nélkülözhetetlen nyersanyaga a szókincs. Biztos, aktív szótudás nélkül nincsen beszéd. Tehát kezdettől fogva nagy gondot kell fordítanunk a szó lelkiismeretes vezetésére és megtanulására. Ezen a téren igen sok hiba történik; vagy elhanyagolják a szótanulást vagy, egyoldalúan csak szómagoltatásra szorítkoznak, vagy helytelenül fogják fel a szógyakorlás módját. Egészen természetellenes és pedagógiátlan eljárás az, amikor a nyelvtanulást értelmes beszéd helyett, értelmetlenül szómagolással kezdik meg. Ez a száraz, érdeknélküli verbálizmus az alkotás örömét csírájában fojtja meg, s kedv helyett inkább undort ébreszt a nyelvtanulás iránt. A tanuló nem látja keserves munkájának célját, nem tud a szóhalmazzal mit kezdeni.

A szó önmagában véve csak nyers anyag, s csupán a mondatban nyer életet. Nem elég tehát a szót csupán szótári

alakjában megtanulni s begyakorolni, hanem rögtön alkalmazni kell mondatban. Hogy a szónak mondatbeli alkalmazása, a szónak mely alakjaira terjedhet ki, azt a nyelvtanban elért fok fogja előírni. Tehát addig nem gyakoroltathatjuk a főnevet birtokos esetű alakjában, míg ezt az esetet nyelvtanilag le nem tárgyaltuk, s tudatossá nem tettük. Nem tartom helyesnek a szó olyan alakjainak beírását a tanulók szójegyzékébe, amit még nem tanultak. A gyermeket nem elégítheti ki az ilyen kijelentés, hogy majd később megtudják miért kell a szót így írni.

Kezdetben tehát csak a szó elsődleges alapját vesszük, pl. a főnévnél az egyes számú alanyesetet, az igénél a főnévi igenetet. A szóírásnak ehhez a kezdeti fokához kiejtési és helyesírási megfigyelések kapcsolódhatnak. Ezzel párhuzamosan „hangtáblát” is vezethetünk. Ez öntevékeny alapon lassan, de biztosan megrögzíti a kiejtési és helyesírási sajátosságokat. A főnévnél megfigyeltetjük a névelőt és a nagy kezdőbetűt. A főnév többesszámának jelzésére csak azután kerülhet sor, ha a többesszámot már letárgyaltuk. Ajánlatos a többesszámot először teljesen kiírni, különösen az Umlaut-os alakokat. Később is kiírhatjuk a többesszámot teljes alakjában, ha valami sajátosságot tartalmaz, pl. der Saal, die Säle — der Landmann, die Landleute stb. A szokott rövidítéseket csak megfelelő gyakorlat után használjuk, akkor is kellő magyarázattal kísérve pl. der Vater, „; die Bank, „ e; die Lampe,-n stb. Célszerű ezeket az alakokat a könyv. szótárában is felkeresettetni, hogy a gyermekek megszokják a szavak szótári alakjainak felismerését. Általában igen üdvös dolog a tanulókat minél korábban megszoktatni a szótár használatára. Valahányszor egy új szótári alakot tanultunk, mindjárt bemutatjuk annak felkeresését a szótárban.

Mint fönt a főnévvel tettük, ugyanúgy járunk el az ige három alakjával is. Először csak a főnévi igenetet írjuk a szójegyzékbe. Majd nyelvtani tanulmányaink során, ahol arra szükség van, (Brechung, Umlaut esetében) leírjuk a jelen idő egyszámának 2. és 3. személyét is. Azután következik az ige második alakja, az elbeszélő múlt, s végül a segédige jelzésével (h. s) az ige harmadik alakja, a múlt idejű melléknévi igenév.

Pl. fahren (du fährst, er fährt) fuhr (s) gefahren,
essen (du isst, er isst) aß (h) gegessen.

A gyenge igéket, néhány igének teljes kiírása után, nehézség nélkül rövidítve írhatjuk. Pl. lernen, -te (h)-t.

Az erős igéket hosszabb ideig írjuk teljes alakban, míg elolvasásukat be nem gyakoroljuk. A megismert típusokat fokozatosan rövidítjük.

Gyakran felmerül a kérdés, hogy a szókat az iskolában írjuk-e le, vagy otthon írassuk-e? A kezdő-fokon ajánlatos minden szót együttes osztálymunkával az iskolában leírni. Ezt itt annál is inkább megtehetjük, mert az előkészítő nyelvgyakorlás révén már ismert anyagról van szó, tehát a munka súlypontját az olvasásra, kiejtésre, szóírásra és nyelvtanra fordíthatjuk.

Ezt addig gyakoroljuk, míg a gyermekek megfelelő jártasságot szereztek a szóírásban. Ezentúl már csökkenthetjük az iskolában közösen írandó szók számát, mindig több teret engedünk a gyermekek otthoni munkájának, s végül az iskolában csak a nehezebb, a megbeszélésre szoruló szókat írjuk le közösen. Előre kiírni és bemagoltatni a szavakat helytelen dolog; a szó csak értelmes, mondatbeli összefüggésben, élő valóságában ismertető meg, s nem holt anyagként, amellyel a gyermek nem tud mit kezdeni. Mint szótári anyagot csak azután lehet elraktározni, miután élő valóság alakjában már megismertük. Tehát az otthoni munkául feladott szóírás csupán az iskolában már ismertetett könnyebb szókra vonatkozhatik. Az otthoni szóírás sikeres elvégzése érdekében szükséges, hogy a gyermeket — mint fentebb már jeleztem — fokozatosan bevezessük a szókeresés technikájába. Ez a bevezetés az iskolában történik a könyvben levő szótár felhasználásával. Sajnos a legtöbb tankönyv csak német—magyar szójegyzéket közöl, holott a magyar—német részre a tanulónak még sokkal nagyobb szüksége volna az egyedül végzett otthoni munkában. A szók íratásának megoszlása az iskola és az otthon között azzal az előnnyel jár, hogy az iskolában több időnk marad a beszéd gyakorlására és egyéb (nyelvtani) írásra. Az otthoni, lelkiismeretesen elvégzett szóírás pedig jó kiegészítője az iskolai munkának egyrészt a helyesírás gyakorlása, másrészt az öntevékenység fejlesztése szempontjából. Minél idősebb, érettebb a tanuló, annál többet lehet önálló munkaként rábízni. Míg a két alsó osztályban a szóírást a tanár végzi a táblán, s a tanulók a füzetben, addig a két felső osztályban már a jobb tanulóra bízhatjuk a táblairást. Ennek egyik jól bevált módja az, hogy míg az osztályban a közös munka folyik, azalatt két szókezelő jobb tanuló a táblán vezeti az újabb szók és kifejezések jegyzékét. Az írás végeztével közösen megbíráljuk a felírottakat, s azután mindenki beírja a füzetébe.

Most még felmerülhet az a kérdés, mennyi legyen az egy órán feldolgozható szavak száma? Ez függ a gyermek korától, képességétől, s a heti órák számától. A lélektani vizsgálódások 6—8 szóba állapították meg az egy órára eső új szavak számát. A gyakorlatiasság elve azonban legalább 10 szót ki-

ván, hogy valamiféle beszéd létrejöhessen. Ez nem kevés, de nem is olyan sok, hogy állandó forgatással ne volna megtanulható. Így évente átlag 500 szót tanulunk meg, s az iskola elvégzése után 2000 szót kitevő szókincs birtokába jut a gyermek. Persze, a szókincset állandóan ismételni, forgatni, s aktivitásban tartani kell, de nem lélekölő szótárdarálással, hanem a szók új meg új szempontok szerint való áttekintésével és sok-sok beszéltetéssel. Különösen egy-egy didaktikai egység elvégzése után kitűnő szóforgatási eljárás a szavaknak bizonyos szempontszerinti csoportosítása. Az I—II. osztályban pl. a szófajok szerint való csoportosítás igen jó nyelvtani iskola, azonkívül gondolatban végig kell szaladni valamennyi elvégzett leckén, hogy a kívánt szófajokat felidézhesük: főneveket, igéket, melléknéveket, névmásokat, előjárókat stb. A beszéd gyakorlása céljából minden szóra mondatot is kell mondani, s így a szót többféle alakba tesszük.

3. A haladó fokon, a III—IV. osztályban előtérbe lép a szók megfigyelése etymológia, szóösszetétel és szóképzés szerint. Ez a vizsgálódás megfelel a tanulók érettebb fejlődési fokának, érdeklődési körének, s újabb érdekes szempontot nyújt a szókincs átforgatására. A didaktikai egység összefoglalásakor itt is végzünk szócsoportosításokat, de már nem szófajok szerint, hanem etymologiai megfigyelések, tárgykörök és közös származás szerint. Ez az eljárás alkalmas régebben tanult szók felelevenítésére. Persze ennek az a feltétele, hogy a tanár ismerje az összes osztályok tankönyvi anyagát, hogy szükség esetén utalhasson a leckékre s tárgykörökre, melyekben ez vagy az a szó előfordult. Ime, itt van az annyira szükséges belső koncentráció alkalmazása, mely nélkülözhetetlenül szükséges a már megszerzett szókincs aktivitásának ébrentartására. A haladó fokon fokozottabb mértékben hárítjuk a tanulóra az otthoni szókezelés felelősségteljes munkáját. Az iskolában inkább helyesírási-, nyelvtani-, fogalmazási rövid gyakorlatokat íratunk vagy az élő beszédet gyakoroljuk. Felkeltjük érdeklődésüket a szóképzés titokzatos műhelye iránt, s bizdítjuk, hogy próbáljanak ilyen közös eredetre visszavezethető szócsoportokat összeállítani. Ez ismét arra kényszerít, hogy átböngésszék a meglévő szókészletet.

Utóljára a szófüzetről szeretnék még néhány gondolatot felvetni. Régi szokás, hogy a szavakat külön szófüzetbe íratják. Ezzel a külön szótárral sok baj van, mert a rendszer házi füzet mellett, mely a feladatot tartalmazza, a szótár másodrendű szerepet tölt be, legalábbis a tanuló szemében. Gyakran otthon felejtik, felületesen vezetik s ha a tanár számonkéri, akkor a legtöbbször azért nincs szójegyzék, mert a tanuló minden szót tudott. Hát így nem lehet biztos szótudásra szert tenni. A szóanyag a legszerveesebb része a házi feladatnak, tehát a

szók írását a lesgigorúbban kell megkövetelni és ellenőrizni. Egyszerűbbe teszi a dolgot, ha egyetlen munkafüzetet használunk a német nyelv tanításában, amelyben minden bene van, amit az iskolában és otthon írunk. Miért ne lehetne a szójegyzék szerves része a házi feladati füzetnek? Tapasztalatom szerint jobb, ha minden egyben van. Ezáltal a német füzet igazi munkafüzeté válik, s világos képet nyújt a végzett munkáról. A munkafüzetnek egy leckeórát tartalmazó külső képe és beosztása a következő:

1. (A gyakorlat száma.) Kelte: 25. IX.

Cím.

- a) Az iskolában leírt szók. (Itt néhány sor kihagyandó.)
- b) Otthon leírt szók.
- c) Az iskolában írt helyesírási gyakorlat, vagy nyelvtani példamondat.
Nyelvtani megjegyzések.

d) Házi feladat.

Nyelvtani táblázat, v. esetleg szócsoportok.

Ezzel a beosztással a munkafüzet a tanuló részére valószínűs kis kézi lexikonná válik, melyben minden megvan, amit tanult, s ami mindenkor rendelkezésére áll, ha valami elfelejtett dolognak utána akar nézni. Összegezem az elmondottakat. A szókincs, legyen a gyakorlati élethez fűzött s abban fel is használható élő valóság, s ne holt anyaghalmoz, amivel a gyermek nem tud mit kezdeni. A kezelési mód alkalmazkodjék a gyermek érettségi fokához. Gyakori ismétléssel s állandóan ébrentartott belső koncentrációval tartsuk a szókincset aktív állapotban, hogy mindenkor rendelkezésre álljon. A szótanulást következetesen meg kell követelni, de ne gépies darálás formájában, hanem alkotó tevékenység (mondatalkotás, fordítás) útján. Szoktassuk a gyermeket a szótár használatához. A szójegyzék legyen gondosan vezetett szerves része a házi feladatnak, s ez tükröződjék a munkafüzetben is.

Jármai Vilmos

Mennyiségtan.

Az osztás alapfogalmai. Osztás írásban egyjegyű csztóval.

Tanítás a polgári iskola I. osztályában.

1. Az osztás fogalma. Az előforduló mennyiségek elnevezése.

Ha 56 f-t 4 fiú közt egyenlően osztunk szét, hány f-t kap egy-egy fiú? Hogyan állapítottátok meg? Tehát 56 f-t 4 egyenlő